

ZNAČAJ TACITA U HISTORIOGRAFIJI

Caktaš, Stella-Victoria

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:644329>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-21**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA POVIJEST

ZNAČAJ TACITA U HISTORIOGRAFIJI

Mentor: prof. dr. sc. Marko Trogrlić

Studentica: Stella - Victoria Caktaš

Split, 2022.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Tacit	2
2.1. Privatni život.....	2
2.2. Cursus honorum.....	2
3. Povijesni kontekst	3
3.1. Julijejsko-kladijevska dinastija	3
3.2. Godina četiriju careva	5
3.3. Flavijejska dinastija	5
3.4. Antonini	6
3.5. Društvene prilike u 1.st.	7
4. Historiografija prije i za vrijeme Tacitovog doba.....	8
4.1. Grčka historiografija	8
Logografi	8
Historia.....	8
Pogled na povijest	9
Historia sui temporis	10
Objektivnost i kritičnost.....	10
4.2. Rimski historiografija.....	11
Analistika	11
Najvažniji autori i djela.....	12
5. Tacitova djela.....	14
5.1. Agrikola	15
5.2. Anali.....	16
5.3. Germanija.....	18
6. Tacitovi izvori i objektivnost	22
7. Tacitov stil	24
8. Zaključak	26
9. Sažetak.....	28
10. Literatura.....	29

1. Uvod

Ovaj se rad bavi značajem Kornelija Tacita u historiografiji. Kornelije Tacit je bio pisac rođen sredinom 1. st. koji je iza sebe ostavio vrijedna historiografska djela. Sudeći prema njegovoj naobrazbi i političkoj karijeri može se pretpostaviti da potječe iz ugledne obitelji, ali o njegovim precima i podrijetlu nemamo gotovo nikakvih pouzdanih informacija. Uzimajući u obzir razdoblje u kojem je živio i analizirajući njegova djela ipak je moguće doći do nekih informacija o njegovom životu, ali još više o njegovim razmišljanjima o vlastitom i prošlom dobu, pa čak i njegove nade za budućnost.

Rad je podijeljen na pet dijelova. U prvom su dijelu iznešeni biografski podaci o njegovom životu i karijeri. Drugi dio daje kratak pregled razdoblja u kojem je Tacit živio i razdoblja prije njegovog rođenja za koji on pokazuje veliki interes u svojim djelima. Treći se dio odnosi na historiografska dostignuća Antike nužna za razumijevanje Tacitovog značaja jer je samo u usporedbi s njegovim suvremenicima i prethodnicima moguće vidjeti da li je Tacit doprinio razvoju historiografije. U četvrtom su dijelu kronološki navedena njegova djela s naglaskom na njegova dva djela- *Germaniju* i *Anale*. U petom se dijelu analizira njegov stil i u kolikoj je mjeri Tacit posjedovao dvije ključne odlike povjesničara - objektivnost i kritičnost prema izvorima. Na kraju se rada nalazi sažetak u kojem su ponovljene najbitnije informacije o Tacitu i njegovom djelovanju i zaključak s odgovorom na pitanje o tome koliki je uopće Tacitov doprinos historiografiji. Nakon sažetka su navedene sve knjige korištene pri izradi rada.

2. Tacit

2.1. Privatni život

O Tacitu kao osobi je danas malo toga poznato, počevši od njegovog imena i godine rođenja. Tako njegov praenomen stariji pisci kao što su Plinije Mlađi, Flavije Vopisko i Orozije ne spominju. U nekim je rukopisima navedeno Publius, a u nekim Gaius. Godina njegovog rođenja nije nigdje navedena, ali se prema različitim navodima procjenjuje da bi mogla biti između 55. i 59.n.e. S obzirom na razinu njegovog obrazovanja i kasniju političku karijeru zaključuje se da potječe iz ugledne obitelji. Odakle Tacit potječe se također ne može sa sigurnošću potvrditi. S obzirom da je kognomen Tacitus bio rijedak moguće je da mu je istoimeni vitez i prokurator Galije Belgike bio rod, a iz Galije je bio i njegov tast. Ali s obzirom na podrijetlo njegovih prijatelja neki smatraju da potječe iz prekopadskog kraja, a kasnije je car Tacit (275.-276.) iz Interamne tvrdio da je Tacit njegov predak.¹

Oženio je 14 ili 15-ogodišnju kćer Julije Agrikole 78.n.e., ali u njegovoj biografiji koja je objavljena 98. ne spominje da je brak rezultirao djecom, koja bi kao Agrikolina unučad, zasigurno bila spomenuta da su postojala. Ipak ga kasniji car Tacit navodi kao svog pretka, a Sidonije Apolinar tvrdi da je Tacit predak prefekta Galije imenom Polemije.²

2.2. Cursus honorum

Njegov *cursus honorum* započinje za vrijeme Vespazijana (69-79) te se nastavlja i za vrijeme ostalih vladara Flavijejske dinastije; Tita (79-81.) i Domicijana (81-96). Pretorsku je službu, za koju je trebalo imati najmanje 30 godina, dobio već 88.n.e., a još je prije toga dobio kvindecimvirsku svećeničku službu. Od 89. do 93. je najvjerojatnije kao propretorski legat provincije Belgike prikupio znanje o susjednim narodima koje je kasnije sažeo u svom poznatom djelu *Germanija*. Izabran je kao *consul suffectus* nakon smrti Verginija Rufa 96. ili 97. godine. Za vrijeme cara Trajana je bio prokonzul u Aziji, ali nije poznata točna godina njegove službe. Datum njegove smrti je isto nepoznat, a procjenjuje se da bi mogao biti između 117. i 120.³

¹ TACIT, Kornelije, *Anali*, Matica Hrvatska, Zagreb, 2006., str. 7-9

² TACIT, K., *Anali*, 9

³ Ibid., 9-11

3. Povijesni kontekst

3.1. Julijevsko-klaudijevska dinastija

Za razumijevanje prilika u kojima je Tacit živio i o kojima je pisao nužno je navesti osnovne činjenice o tom burnom razdoblju, ali i o onom malo ranijem za koji Tacit u svojim djelima pokazuje mnogo zanimanja i daje razna mišljenja i kritike.

Oktavijan nasilnim putem preuzima vlast pa da bi dobio naklonost naroda sebe proglašava princepsom, tj. prvim građaninom, a ne monarhom, jer zna da bi to izazvalo nezadovoljstvo kod onih kojima nedostaje republika. Izvanrednu je vlast prepustio senatu i puku, a sam preuzima ulogu konzula. Dobio je ovlasti da upravlja carskim provincijama u kojima se nalazila vojska. S njegovim su položajem dolazile i elitne čete pretorijanaca, a od 23. je svake godine bio konzul te je imao doživotnu tribunsku vlast, a od 12. prije n.e. nosi i titulu *pontifex maximus* što mu daje nadzor nad rimskim kultom. 2. prije n.e. postaje *pater patriae* te pokušava oživiti raznim zakonima stare rimske vrline kao pobožnost, stoga obnavlja hramove i daje privilegije Rimljanima s brojnim potomstvom.⁴

Nakon Augustove smrti 14. n.e. nema imenovanog nasljednika jer to nije ni bilo moguće s obzirom da je princeps imao samo skup ovlasti koje su imali republikanski magistrati. Jer nije imao sinova, August je posvojio nećaka Marcela i dao mu za ženu svoju kćer Juliju, ali on je umro 23. prije n.e. pa posvaja svoja dva unuka Lucija i Gaja, koji su bili sinovi njegove kćeri Julije i njenog drugog muža Agripe, no i oni su prijevremeno umrli. Zatim posvaja Agripu Postuma (kasnije poništeno) i sina svoje žene Livije, Tiberija, koji je morao posvojiti svog nećaka Germanika.⁵

Tiberije (14-37), nakon smrti Augusta koji ga je proglasio nasljednikom, ali i potpomognut vlastitim vojnim ugledom i bogatstvom, zauzima prvo mjesto u državi. Prvi je predstavnik julijevsko-klaudijevske dinastije, a njegovi su nasljednici do Nerona imali krv i drugih velikih aristokratskih obitelji. Tiberije se pokazao kao dobar organizator, ali ne i inovator. Nije se interesirao za proširivanje granica već za održavanje mira. Prilikom njegovog dolaska na vlast izbile su pobune u Germaniji i Panoniji koje opisuje Tacit u svojim *Analima*. Za vrijeme Tiberija opada važnost

⁴ *Velika ilustrirana povijest*, sv.7. - 160.pr.n.e. - 300, Du Ry van Beest Holle, Gerard, Otokar Keršovani, Rijeka, 1976., str. 2507-2515

⁵ *Povijest*, sv.4. - *Rimsko Carstvo*, gl.ur. hrv.izd. I. Goldstein, Europapress holding, Zagreb, 2007., str. 525-527

tradicionalnih magistratura te neke njihove funkcije preuzimaju službe stvorene za vrijeme Augusta. Njegov nasljednik Germanik je umro, a zatim i njegov vlastiti sin Druz. Nakon toga pada pod utjecaj omraženog i ambicioznog prefekta pretorijanaca Sejana pa daje prognati članove obitelji koji bi mu mogli biti prijatelji. Za nasljednika imenuje Germanikovog trećeg sina Kaligulu kojeg je Sejan, dobivši prokonzulske ovlasti, pokušao ukloniti i zbog toga platio glavom.⁶

Gaj Kaligula (37-41), pravog imena Gaj Cezar, nasljeđuje Tiberija sa samo 25 godina, ali bez obzira na to narod je bio optimističan te je njegovo proglašenje izazvalo oduševljenje. Ubrzo je uslijedilo razočaranje jer se pokazalo da je novi vladar nestabilan, da voli trošiti, ubijati i širiti teror. Ovo je ponašanje uzorovalo urote od kojih je treća pod pretorijanskim tribunom Kasijem Herejom završila smrću omraženog cara.⁷

Klaudije (41-54) je došao na vlast u pedesetoj godini života potplativši pretorijansku stražu. Bio je povučen i zainteresiran za povijest Etruščana. Davao je dobre položaje ljudima koji nisu bili aristokrati i ženama iz svoje obitelji što je izazvalo neodobravanje aristokrata. Bio je veoma aktivan i sposoban vladar, gradio je ceste i pobrinuo se za opskrbu vodom. Krenuo je u osvajanje Britanije 43., pa u pohod protiv Germana na Dunavu i Parta u Armeniji i udvostručio je broj legija. Za nasljednike je imenovao Britanika (sina iz braka s Mesalinom) i Nerona, (sina iz prvog braka njegove druge žene i nećakinje Agripine Mlađe).⁸

Neron (54-68) dolazi na vlast sa samo 17 godina te prvih pet godina mirno vlada pod utjecajem svog odgojitelja Lucija Aneja Seneke i prefekta pretorijanaca Afranija Bura. Svoju je majku Agripinu Mlađu, za koju se sumnja da je otrovala cara Klaudija, ubio 59. Njegovo je ponašanje plemstvu postajalo sve neprihvatljivije, a nije pomoglo ni to što je upravljanje poslovima prepuštao oslobođenicima. Posvetio se umjetnosti i čak je sam nastupao svirajući, glumeći ili natječući se u utrkama. Za vrijeme njegove vladavine je došlo do pobune u Britaniji i do požara u Rimu za koji je Neron optužio kršćane čiji se položaj drastično pogoršao za vrijeme Neronovog progona. Njegov despotizam je rezultirao organizacijom Pizonove urote 65. koja je otkrivena, a njezinim organizatorima oduzeti posjedi. Druga je pobuna izbila 68. na poticaj Gaja Julija

⁶ *Rimsko Carstvo*, 527-533

⁷ *Ibid.*, 534-535

⁸ *Ibid.*, 535-537

Vindeksa. Neron je, napušten čak i od pretorijanske garde, zapovjedio oslobođeniku da ga ubije.⁹

3.2. Godina četiriju careva

Nakon Neronove smrti nije bilo nikoga iz julijevsko-klaudijevske dinastije tko bi mogao doći na vlast, pa na vlast dolazi aristokrat i zapovjednik hispanске legije 72-godišnji Galba. Rajnske su se legije pobunile i htjele postaviti svog zapovjednika Aula Vitelija za cara. Ovo je potaklo Galbu da za svog nasljednika imenuje Pizona Licinijana. Ovim nije bio zadovoljan Salvije Oton koji je zatim, udružen s pretorijancima, uklonio Galbu početkom 69. nakon sedam mjeseci vladavine. Oton je na svojoj strani imao legije s Dunava, istoka i iz Afrike dok su njegovog suparnika Vitelija podržavale legije Galije, Hispanije i Britanije. Oton je nakon vojnog poraza počinio samoubojstvo. Vitelije je bio pučanin bez podrške aristokrata i bez plana. Istočne su legije podržale svog vojskovođu Tita Flavija Vespazijana, a umjesto njega vojsku su vodili Antonije Prim i Gaj Licinije Mucijan. Krajem godine je ubijen Vitelije te su carske ovlasti dane Vespazijanu koji je došao u Rim kada se situacija smirila.¹⁰

3.3. Flavijevska dinastija

Vespazijan (69-79) je bez obzira na skromno podrijetlo uspio napredovati zahvaljujući svojoj sposobnosti i upornosti čak i u vrijeme careva kao što su Kaligula i Neron. Nastojao je stvoriti oko sebe mističnu auru koja bi ga uzdigla od ostalih pa su tako u Aleksandriji kružile glasine da dodirom ozdravlja bolesne. Kada je došao na vlast već je imao šezdeset godina tako da je iza sebe već imao impresivnu vojnu karijeru. Sudjelovao je u pohodu na Britaniju 51., a 66. je imenovan zapovjednikom u ratu protiv Judeje. U Senat je doveo Italike i provincijalce, dopušta da se ubije vođa opozicije u Senatu i protjeruje filozofe iz glavnog grada. Za njegove je vladavine ugušena Civilova pobuna i pobuna Židova pa nastupa mirno razdoblje obilježeno mudrim vođenjem financija. Podučan događajima iz 69. reorganizirao je vojsku kako bi smanjio njenu samovolju i spriječio njeno korištenje za ciljeve pojedinaca. Njegove financijske reforme su popravile situaciju nastalu za vrijeme rastrošnih careva. Započinje s

⁹ Ibid., 538-543

¹⁰ Ibid., 543-549

obnovom Rima i izgradnjom Koloseja i novog foruma, ali i cesta i mostova. Nakon smrti je proglašen božanstvom.¹¹

Tit (79-81) je već za očeve vladavine primio tribunske ovlasti i ugušio židovski ustanak, a njegova ga je profinjenost učinala obožavanim. Karakterno se mnogo razlikovao od štedljivog oca, a erupcija Vezuva, požar u Rimu i epidemija dodatno su opteretili državne financije. Umro je od bolesti nakon dvije godine vladavine i naslijedio ga je brat Domicijan.¹²

Domicijan (81-96) za razliku od svog starijeg brata nije imao tribunske i prokonzulske ovlasti, ali su ga svejedno izabrali pretorijanci. Samostalno donosi odluke kako bi riješio financijske probleme naslijeđene od brata Tita. Senat je izgubio na važnosti, a Domicijan preuzima kontrolu nad svim aspektima života i traži da ga se zove *dominus et deus* te slavi tri nezaslužena trijumfa. Što se vojnih pohoda tiče, proširio je limes između Rajne i Dunava, ali je i izgubio dvije legije, zaustavio osvajanje Britanije, a s Dačanima je sklopio mir. Njegova je omraženost među aristokratima rasla te je dolazilo do mnogih urota koje je Domicijan gušio jednu za drugom postajući sve paranoičniji. Aristokratima je oduzimao zemlju da popuni praznu državnu blagajnu, a progonjeni su bili filozofi, kršćani i Židovi. Uspješnom urotom dolazi do kraja dinastije Flavijevaca.¹³

3.4. Antonini

Nerva (96.-98.) je bio stariji senator kojeg su za vladara postavili urotnici. Cilj je bio pronalazak idealnog vladara koji je spreman podrediti se potrebama države, a ne da vlast prelazi na potomstvo. Njegov suvladar, a kasnije i nasljednik bio je legat Gornje Germanije Marko Ulpije Trajan (98-117). Bio je ugledan vojni zapovjednik i prvi ne-italski vladar, a njegova umjerena i razborita vladavina osigurala mu je naslov *optimus*. Narod ga je volio, ali je i sa Senatom postupao pravedno poštujući njegovu pravnu autonomiju. Njegova su dva pohoda 101.-102. i 105.-106. bila uspješna, porazio je kralja Dačana Decebala i donio velike količine zlata iz novoosnovane provincije. Proširio je granice carstva osnovavši nakon uspješnih vojnih pohoda provincije

¹¹ Ibid., 550-553

¹² Ibid., 554-555

¹³ Ibid., 555-560

Armeniju i Mezopotamiju. Umro je u Kilikiji te ga je naslijedio Hadrijan (117.-138.). Hadrijan podiže zid u Britaniji, učvršćuje obranu na granicama, kontrolira financije, reorganizira državne službe i putuje po carstvu. Zadnje je dane prije svoje smrti 138. proveo u svojoj vili u Tiburu.¹⁴

3.5.Društvene prilike u 1.st.

Za vrijeme vladavine dinastije Julijevaca i dinastije Flavijevaca česti su bili progoni političkih neprijatelja i spletke na dvoru u kojima su često glavnu ulogu imali pretorijanci. Aristokracija je sve nezadovoljnija, a struktura se Senata mijenja tako da sada u njega ulazi i provincijsko plemstvo. Prema Tacitu je sloboda spojena s principatom za vrijeme cara Trajana, ali to je samo dojam koji je njegova, napokon stabilna, vladavina ostavljala. Trajan je zapravo povećao svoje ovlast, ali zbog stabilnosti koju je donio nakon nestabilnih careva kao što je Domicijan to nije previše dolazilo do izražaja.¹⁵

U prvom stoljeću dolazi do niza teritorijalnih dobitaka, počelo se popravljati ekonomsko stanje u provincijama, izgradnjom se cesta osigurala dobra povezanost Rima s ostatkom carstva, trgovina je bila dobro razvijena i gradile su se nove i obnavljale stare zgrade. Sredinom su stoljeća proširena građanska prava provincijalaca koji se sve više primaju u vojsku. Dolazi do osiromašenja gornjeg i viteškog staleža i bogaćenja trgovaca i do pojave sve većeg broja klijenata, tj. siromašnih ljudi koji prate bogatog čovjeka (patrona). Prvo je stoljeće obilježeno slabljenjem obiteljskih veza, padom nataliteta, a moralno je propadanje društva bilo u punom jeku. Paralelno s tradicionalnim kultovima slave se i oni s istoka koji se sve više šire u rimskom društvu. Ovo je vrijeme propadanja rimske filozofije, ali i procvata retorike tako da su se znale lijepo izložiti misli lišene sadržaja. Za umjetnost se može reći da je napredovala iako se i u njoj ponekada toliko pretjeralo s detaljima da bi se izgubili sklad i ukus. U književnosti se ovo razdoblje (od Augustove do Trajanove smrti) naziva srebrno doba.¹⁶

¹⁴ Ibid., 560-571

¹⁵ TRONSKI, I.M., *Povijest antičke književnosti*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1951., str. 500

¹⁶ TRONSKI, I.M., *Povijest antičke književnosti*, 500-506

4. Historiografija prije i za vrijeme Tacitovog doba

Da bi uopće mogli shvatiti Tacitov značaj u historiografiji potrebno je proučiti na kojem je stupnju razvoja uopće historiografija bila prije i za vrijeme Tacitovog života. Također je zanimljiva promjena u percepciji uloge povijest i način na koji se ona istraživala pa i čovjekov utjecaj na tok povijesnih zbivanja.

4.1. Grčka historiografija

Logografi

Prve klice historiografije nalazimo već 4. tisuće godina prije n.e. Već su od pojave pisma ljudi osjetili potrebu zapisati bitne događaje tako da bi za njih znale i buduće generacije. To je naravno bilo samo jedno od mnogih razloga za korištenje pisma, a ono što je tada pisano se nipošto ne može smatrati znanstvenim povijesnim radom. Pa je tako svrha Biblije, u kojoj se navode i neki stvarni događaji, religijska.¹⁷

Grčki se logografi u 5. st. prije n.e. počinju zanimati za stvarne, a ne samo za legendarne događaje, ali ipak pišu samo *o onome što se pripovijeda* što znači da informacije često nisu pouzdane. Najpoznatiji od njih je Hekatej iz Mileta koji priznaje da je ono što čuje često kontradiktorno, a da njega zanima ono što se uistinu dogodilo.¹⁸ Logograf Helanik iz Mitilene počinje sa sakupljanjem podataka o mitskim likovima, osnutku različitih gradova, ali i popisa arhonata pa se već njega može smatrati pretečom humanističkih starinara.¹⁹

Historia

Sam pojam *historia* prvi navodi Herodot u 5.st. prije n.e. u značenju *znanje stečeno ispitivanjem*. Već u početnim stadijima razvoja istraživači (*historikos*) veliki naglasak stavljaju na ispitivanje (*historeo* - ispitujem) svjedoka (*histor*). Za pisanje o povijesti Grci su imali jednu riječ - *historiografeo*.²⁰

¹⁷ GROSS, Mirjana, *Historijska znanost: razvoj oblik, smjerovi*, SNL, Zagreb 1980, str. 33

¹⁸ GROSS, M., *Historijska znanost*, 34

¹⁹ GROSS, Mirjana, *Suvremena Historiografija: korijeni, postignuća, traganja*, Novi liber, Zagreb, 2001., str. 25

²⁰ GROSS, M., *Suvremena Historiografija*, 21

Nisu svi antički pisci koji su pisali o povijesti naglašavali iste aspekte života; tako je za neke kao što je Herodot osim politike i vojnih pohoda veliku važnost imala i svakodnevnica, tj. različit način života Grka i barbara. Isto vrijedi i za Tacita koji u svom djelu *Germanija* opisuje način života i običaje barbara. Neki su kao Tukidid ipak opisivali samo vojne i političke prilike što je odgovaralo kasnijoj Aristotelovoj definiciji riječi *historia*. Aristotel malo cijeni historiju pa kad je u svom djelu *Poetika* uspoređuje s filozofijom i poezijom, stavlja je na posljednje mjesto smatrajući da se ne bavi općim kao filozofija i poetika nego posebnim. Uzimajući u obzir ovo shvaćanje pojma *historia* ne treba čuditi što se grča historiografija razvijala pod utjecajem tragedije i epskog pjesništva.²¹

Pogled na povijest

Kao što se pisalo o različitim događajima tako su bili i različiti razlozi za pisanje pa tako Herodot kaže da piše da se ne zaborave velika djela ne čineći razliku između djela Grka i barbara smatrajući da su i jedna i druga vrijedna pamćenja.²² S druge strane Tukidid piše jer smatra da povijest ima didaktičku ulogu za buduće političare.²³ Slično je mišljenje o poučnosti povijesti imao i Polibije koji je smatrao da se zato događaji ne trebaju samo opisati nego i objasniti.²⁴

Pogled na ulogu čovjeka u povijesnim događajima se također mijenjao od pisca do pisca. Kod Herodota je čovjek malo slobodniji u odnosu na prijašnje opisivanje prošlih događaja gdje veliku ulogu igraju bogovi koji se čak i bore u ratu na strani jednog ili drugog naroda. Ipak ni kod Herodota, oca historije, čovjek nije glavni pokretač događaja, no bez obzira na taj nedostatak jako je cijenjen jer se zanima za sva područja života, a mnogo od onoga što je pisao pokazalo se kao istinito.²⁵ Za Tukidida je čovjek pokretač događaja pa on stoga važnost pridaje realnom odnosu snaga, političkim strujama i interesima država, ali i pojedinaca.²⁶ To što su mnogi vidjeli historiju kao učiteljicu života i budućih naraštaja ne čudi kada se uzme u obzir da su Grci vjerovali u

²¹ Ibid., 21-23

²² BURROW, John, *Povijest povijesti: epovi, kronike, romanse i ispitivanja od Herodota i Tukidida do dvadesetog stoljeća*, Zagreb 2010, str. 29

²³ BURROW, J., *Povijest povijesti*, 68

²⁴ GROSS, M., *Historijska znanost*, 39

²⁵ Ibid., 35

²⁶ GROSS, M., *Suvremena historiografija*, 28

kružno kretanje povijesti, tj. da će se događaji ponoviti na jako sličan način u budućnosti, ali koliko dalekoj budućnosti im nije bilo od prevelike važnosti.²⁷ Ako mu je uzrok bio dokučiv, ni Polibije nije pripisivao događaje volji bogova.²⁸

Historia sui temporis

Često se pisalo o vlastitom dobu (*historia sui temporis*) pa tako Herodot piše o grčko-perzijskom ratu, ali se osvrće i na ranije događaje. Tukidid koji se u mnogo čemu razlikuje od Herodota piše samo o onome čemu je sam bio svjedok, a tuđe iskaze provjerava. Tukidid je bio uzor kasnijim piscima koji također pišu samo o vlastitom vremenu, a u opisu prijašnjih događaja se služe djelima onih koji su sami živjeli u tom dobu.²⁹ O svom su dobu pisali Ksenofont i prvi Aleksandrovi povjesničari, ali ima i onih koji su pisali i o razdoblju prije svog rođenja kao što je Josip Flavije.³⁰

Objektivnost i kritičnost

Način pisanja i vjerodostojnost navedenih podataka također varira od pisca do pisca. Herodot je mnogo putovao pa su kod njega česti etnografski i geografski opisi, ali ne traži uzroke događaja, a grčku pobjedu smatra rezultatom vrline koju posjeduju. Razlikuje 3 vrste izvora; ono što je sam vidio, što je čuo i što je ispitivanjem saznao i piše da i sam neke priče smatra pouzdanijim od drugih. Također je objektivan u prikazu rata njegovih sunarodnjaka Grka protiv Perzijanaca, ali ipak ne posjeduje kritičnost prema izvorima koja će doći do izražaja kod Tukidida i neće biti nadmašena u Antici. Tukidid je bio svjestan da svjedoci često ne daju pouzdane izjave po je sve rečeno provjeravao. U svoja djela Tukidid je umetao izmišljene govore istaknutih pojedinaca, ali ne da bi prevario ili zabavio čitatelja nego da bi prikazao različita suprotstavljena mišljenja.³¹

Ksenofont nastavlja gdje je Tukidid stao, tj. s 411. godinom, ali kod njega nema ni traga Tukididove objektivnosti i kritičnosti te je očito favoriziranje aristokratske Sparte. Objektivnost i kritičnost se javljaju opet kod Polibija (o.200-o.120) koji piše povijest Sredozemlja i kako je došlo do prevlasti Rimljana, a to čini bez ikakvog favoriziranja

²⁷ GROSS, M., *Historijska znanost*, 42

²⁸ Ibid., 39

²⁹ GROSS, M., *Suvremena historiografija*, 26-27

³⁰ BURROW, J., *Povijest povijesti*, 195

³¹ GROSS, M., *Historijska znanost*, 35-37

Grčke jer smatra da historičar mora pohvaliti velika djela neprijatelja kao i kritizirati ona loša svojih prijatelja.³²

4.2. Rimska historiografija

Rimljani su se u pisanju povijesti ugledali na Grke, ali ona je kod Rimljana imala veću ulogu nego kod Grka pa su i vidljive razlike u njihovom pristupu pisanju povijesti. Unatoč tome što su više cijenili povijest, odbacili su objektivnost koja je krasila Grke kao što su Tukidid i Polibije te su povijest prilagođavali trenutnim političkim potrebama.³³

Antički su pisci imali na raspolaganju djela svojih prethodnika koja nisu preživjela do danas, ali su se antički pisci često njima koristili bez da navode izvore osim u slučaju neslaganja. Ponavljanje onoga što su stariji pisci napisali bilo je često i nije se smatralo plagijatom. Postojala je povezanost među generacijama povjesničara koja je omogućila da se najbolja djela očuvaju i sigurnost da će budući povjesničari nastaviti rad onog prijašnjeg.³⁴

U rimskoj historiografiji, za razliku od grčke, dominira samo jedan grad- Rim, što je imalo za posljedicu jednostavnije shvaćanje i zajedničku kronologiju, ali i gubitak grčkog kozmopolitizma i nepristranosti kada se radi o dvije sukobljene strane.³⁵ Pisci kao što su Polibije i Tacit su svjesni da se društvo mijenja pa da se i pisanje povijesti mora prilagoditi novonastalom stanju, tako Polibije u širenju Rima vidi preduvjet za univerzalnu povijest, a Tacit u svojim *Razgovorima* proučava promjene u govorništvu u odnosu na republikansko doba.³⁶

Analistika

Početak se analistike može naći u bilješkama o važnijim državnim događajima i magistratima koje su vodili senatori. Anali ili ljetopisi su bili godišnji izvještaji o najvažnijim događajima što ipak ne znači da su bili lišeni mitoloških priča. Ove će ukloniti pisac prvog historijskog djela na latinskom - Marko Porcije Katon (234-149) koji piše o događajima bitnim za Rim od njegovog osnutka pa do vlastitog vremena. *Ab*

³² Ibid., 38-39

³³ Ibid., 39

³⁴ BURROW, J., *Povijest povijesti*, 191-192

³⁵ Ibid., 194

³⁶ Ibid., 197

urbe condita Tita Livija (59. prije n.e.- 17.n.e.) veliki je književni uspjeh i vrhunac analistike, ali ne i historiografije zbog svog prenatlaženog patriotizma i manjka kritičnost.³⁷

Najvažniji autori i djela

Među najvažnije historičare rimskog doba ubrajaju se Amijan Marcellin, Apijan, Gaj Julije Cezar, Gaj Salustije Krisp, Gaj Svetonije Trankvil, Josip Flavije, Kasije Dion, Kornelije Nepot, Kornelije Tacit, Lukijan i Plutarh.³⁸

Salustije (86.-35.) je prije svega književnik koji historiju smatra granom etike pa u propadanju republike traži moralne uzroke, a sam koristi historiju za svoje političke ciljeve. Cezar (o.101.-44.) piše da bi opravdao svoje djelovanje u galskom ratu, ali njegov je stil pisanja potpuna suprotnost od stila književnika Salustija.³⁹ Cezarov stil je jednostavan, o sebi govori u trećem licu (vjerojatno da bi naglasio svoju objektivnost) te daje zanimljive informacije o Galiji i podjeli plemena unutar nje. Kako je Salustije bio rado oponašan u srednjem vijeku, tako je i Cezar dugo bio uzor onima koji su pisali o ratnim događanjima.⁴⁰

Bitan predstavnik rimske historiografije je svakako Josip Flavije (37.-95.) iako sam nije bio Rimljanin niti je pisao na latinskom. Bio je vojskovođa u židovskom ustanku, ali nakon poraza prelazi na rimsku stranu i postaje rimski građanin. Pisao je na grčkom jeziku te ga krase odlike grčkih historioografa kao što su izmišljanje govora, dramatika i patos. Za pisanje svog djela *Židovske starine* koristi se usmenom predajom, djelima starijih pisaca pa i Biblijom spajajući tako grčku i židovsku tradiciju.⁴¹

Biografije su također zauzimale važno mjesto te Grk Plutarh, pisac *Usporednih životopisa*, smatra da su oblikom, ali ne i sadržajem jednake historiji. Pa tako istinitost navedenog nema glavnu ulogu u njegovom djelu već biografije najprije trebaju biti primjer čitatelju. Kao pisci biografija još su poznati Kornelije Nepot (o.99.-24. prije n.e.) i Gaj Svetonije Trankvil (o.77.-122.).⁴²

³⁷ GROSS, M., *Historijska znanost*, 39-40

³⁸ GOSS, M., *Suvremena Historiografija*, 31-34

³⁹ Ibid., 31

⁴⁰ Ibid., 31

⁴¹ Ibid., 33

⁴² Ibid., 33

Za vrijeme Carstva osim Tacita značajni su još Apijan (90.-165.), Kasije Dion (164.-229.) i Amijan Marcelin (o.330.-o.395.).⁴³

⁴³ Ibid., 34

5. Tacitova djela

Tacit se već u svojoj mladosti istaknuo kao govornik, a uzori su mu bili Marko Aper i Julije Sekund te Ciceron. Njegova se preobrazba u historičara odvijala postepeno. Već se u njegovom pogrebnom govoru svom prethodniku vidi sličnost s njegovim kasnijim djelom *Agrikolom*. Za vrijeme Domicijana nije književno aktivan. Njegovo je djelo *Agrikola (De vita et moribus Julii Agricolae)*, koje objavljuje 98., mješavina biografije s tragovima *laudatio funebris*, ali sa svojim opisom Britanije podsjeća i na povijesnu monografiju.⁴⁴ Te je godine Tacit objavio i monografiju *Germanija (De origine et situ Germanorum* ili *De origine, situ, moribus ac populis Germaniae)* s etnografskim elementima koji su se tradicionalno umetali u historijska djela.⁴⁵

Razgovor o govornicima ili *Dialogus de oratoribus* je djelo za kojega neki smatraju da nije Tacitovo. Prvi je razlog to što nigdje nije eksplicitno navedeno da ga je on napisao iako se nalazi u jednom rukopisu uz *Germaniju* i *Agrikolu*, drugi je razlog razlika u stilu kada se uspoređi s njegovim povijesnim djelima. Neki upravo zbog stilske razlike ovo djelo datiraju kao najstarije Tacitovo djelo jer polaze od teze o linearnom razvoju piščevog stila. Druga je teorija uvjerljivija i kaže da razlika u stilu proizlazi iz razlike u temi, tj. da je logično da se tema govorništva obrađuje ciceronovim stilom. Isto je tako moguće da navedeni govori nisu održani nego da ih je Tacit sam napisao.⁴⁶

Historije (Historiae) je napisao između 104. i 109. n.e., a sačuvane su ostale samo prve četiri i početak pete knjige od mogućih četrnaest knjiga. Događaji koji su opisani su oni koji su se dogodili za njegovog života, tj. razdoblje od 69. do 96.n.e. (od Neronove do Domicijanove smrti). Iako je djelo napisano prije *Anala* obuhvaća razdoblje nakon onoga u *Analima* koje počinje Tiberijevom vladavinom. Prve se tri knjige bave događajima burne 69. n.e. u kojoj su glavnu ulogu imali Galba, Oton, Vitelije i Vespazijan. Četvrta se knjiga bavi prvom polovicom 70.n.e. i novom vlasti i Civilovim ustankom. Ono što je očuvano od pete knjige je opis Judeje i vojnih operacija u Germaniji.⁴⁷

⁴⁴ ALBRECHT, Michael von, *A History of Roman Literature, From Livius Andronicus to Boethius with special regard to its influence on word literature*, E.J.BRILL, Leiden, New York, Köln, 1997., str. 1105-1107

⁴⁵ TRONSKI, I.M., *Povijest antičke književnosti*, 551-552

⁴⁶ TACIT, Kornelije, *Manja djela, Historije*, Matica Hrvatska, Zagreb, 2007., str. 201-202

⁴⁷ TACIT, K., *Manja djela*, 289, 293-295

5.1. Agrikola

Tacitovo je prvo djelo najvjerojatnije *Agrikola* koje objavljuje 98. n.e.⁴⁸ Agrikola je umro u kolovozu 93.⁴⁹ kada je Tacit kao *legatus pro praetore* boravio u provinciji Belgici⁵⁰ pa nije bio u mogućnosti na pogrebu održati pohvalni govor (*laudatio funebris*). Agrikolina biografija ima neke od elemenata pohvalnog govora kao što su idealizacija pokojnika i izravno obraćanje Agrikoli na kraju.⁵¹

Tacitov tast Gnej Julije Agrikola rođen je u Narbonskoj Galiji 40. n.e., a već je 58. bio *tribunus laticlavius* u legiji pod namjesnikom Britanije Gajem Svetonijem Paulinom. To je bilo vrijeme kada je planiran pohod na Wales i kada je došlo do Budikinog ustanka, tako da se Agrikola dobro upoznao sa situacijom u Britaniji. Kasnije je Agrikola bio uvršten među patricije, bio namjesnik Akvitanije, konzul, pa namjesnik Britanije 78. Uspio je pacificirati Wales i učvrstiti rimsku vlast na otoku i romanizirati ga. Dodijeljena su mu trijumfalna odličja nakon što je skršio otpor Kaledonaca 84. ali mu je bez obzira na to Domicijan naredio da se povuče i time je zaustavljen prodor na sjever Britanije. Da li su ga strateški razlozi natjerali na takvu odluku ili ljubomora nije jasno, ali kada mu je Tacit došao s idejom o Agrikolinoj biografiji bio je odbijen, tako da ovo djelo nastaje tek nakon Domicijanove smrti.⁵²

Biografiju je napisao na temelju vlastitih razgovora s Agrikolom, ali i s njegovim podređenima te na temelju dokumenata iz arhiva. Dakle, djelo je temeljeno na činjenicama i obiluje geografsko-etnografskim digresijama što su neki shvatili kao znak da je *Agrikola* zapravo povijest Domicijanova vremena s naknadno ubačenim opisima Agrikolina života, ali sama čvrsta kompozicija djela ne podupire tu tezu. Opis Britanije je bio nužan uvod da bi se mogla razumijeti Agrikolina biografija. U biografiji je također i riječ o rimskim vrlinama, a narativni stil ima sličnosti s onim Salustija i Livija.⁵³

⁴⁸ TACIT, K., *Anali*, 19

⁴⁹ TACIT, K., *Manja djela*, 34

⁵⁰ TACIT, K., *Anali*, 10

⁵¹ TACIT, K., *Manja djela*, 19

⁵² *Ibid.*, 29-34,17

⁵³ *Ibid.*, 17-21, 24-25

5.2. Anali

Tacit je svoje veliko djelo *Anali* napisao nakon svojih manjih djela *Agrikole*, *Germanije* i *Historija*. Djelo napisano najvjerojatnije između 115. i 117., nije u cjelosti sačuvano, tako da od pete i šeste knjige nedostaje početak, a knjigama od 11 do 16 također nedostaju dijelovi. Dijelovi koji su očuvani obrađuju vladavinu Tiberija, Klaudija i Nerona. Tiberijeva i Klaudijeva vladavina su opisane u šest knjiga za svakoga pa se pretpostavlja da je bila planirana podjela na heksade i da dvije knjige o Neronovoj vladavini nedostaju, tj. da djelo nije dovršeno. Ipak se ne može sa sigurnošću tvrditi da je trebalo biti više od šesnaest knjiga *Anala*.⁵⁴ Prve su dvije knjige *Anala* najvjerojatnije nastale za Trajanove vladavine, a drugi dio za vrijeme Hadrijana.⁵⁵

Na samom početku navodi da mu je cilj opisivati bez srdžbe i pristranosti za razliku od onih koji su laskali Augustu ili onih koji prvo od straha, a kasnije od mržnje krivo pišu o vladavini Tiberija, Gaja, Klaudija i Nerona. Prva knjiga *Anala* počinje prikazom Augustovog dolaska na vlast koje je donijelo mir, ali kada je ostario budućnost je opet bila neizvjesna. Piše kako su Tiberije nakon dolaska na vlast iz straha, a njegova majka Livija iz mržnje dali ubiti Augustovog unuka Agripu Postuma, nakon Augustove smrti. Tiberija prikazuje u negativnom svjetlu kao čovjeka koji glumi neodlučnost, a zapravo tiho preuzima vlast i to pomoću *ženskih spleta*.⁵⁶

Tacit oštro kritizira senat koji se ponižava svojim veličanjem Tiberija. Vojnici osme, devete i petnaeste legije spremaju pobunu kada Tiberije dolazi na vlast jer su nezadovoljni uvjetima života, duljinom službe i mirovinom. Tiberije je prisiljen nešto poduzeti pa šalje svog sina Druza i prefekta pretorijanaca Elija Sejana. Situacija se smirila, ali su se pobunile germanske legije. Germanik je pokušao raznim ustupcima umiriti pobunjene legije koje su čak ubile vlastite centurione. Germanikov govor pobunjenim legijama je prvi govor u *Analima*, a kasnije dolazi i govor Segesta, Arminijevog tasta. Krivci su kažnjeni i novi centurioni izabrani.⁵⁷

Prikazan je za Rimljane mučan sukob s Germanima i pokop ostataka Varove vojske koja je šest godina ranije poražena u Teutoburškoj šumi. Istaknutu je ulogu u opisanom sukobu imao Germanik kojemu je Tacit, za razliku od Tiberija i mnogih drugih

⁵⁴ TACIT, K., *Anali*, 22-23

⁵⁵ Ibid., 19

⁵⁶ Ibid., 45-54

⁵⁷ Ibid., 50-99

pojedinaца visokog položaja, naklonjen. Još su značajni Aulo Cecina Sever koji je bio zapovjednik pod Germanikom i porazio Arminija i zbog toga dobio ukrase trijumfa. Te su znakove dobili i legat Gaj Silije i Lucije Apronije.⁵⁸

Kratko se osvrnuo i na poplavu Tibera nakon koje su se vodile rasprave o tome treba li promijeniti tok rijeke. Za Tiberija na više mjesta kaže kako je bio neodlučan, ali njegova se odbojnost prema tom caru najbolje uočava kada za Tiberijev odnos prema upraviteljima pokrajina kaže da je *produljivati vlast i većinu njih držati do kraja života u istoj vojsci ili sudačkoj službi* tipično za njega. I još kaže: *Nije, naime, težio za istaknutim vrlinama, a, opet, mrzio je poroke; od čestitih bojao se opasnosti za sebe, od pokvarenih sramote za državu.*⁵⁹

Na mnogim se mjestima može iščitati Tacitovo neodobravanje tadašnjih ljudi, a posebice senatora koji se dodvoravaju caru pa kaže *Nigdje ničega od starinskog i neiskvarena običaja: svi su, odrekavši se jednakosti, pazili na careve naloge.* Germanika pokazuje u drugačijem svjetlu od ostalih, on ga drži za čovjeka koji je vjeran caru iako ga ovaj više trpi nego voli.⁶⁰

Tacit detaljno opisuje sukob s Arminijem koji je tekao povoljno za rimsku vojsku, ali oluja koja ih je snašla na moru im je smanjila brojeve. Rimljanima je došao u pomoć Gaj Silije s 30 000 pješaka i 3 000 konjanika te se među Germanima počeo prema Tacitu širiti strah od Rimljana koje su sada smatrali nepobjedivima. Tiberije nudi Germaniku konzulat i traži od njega da ratovanje u Germaniji prepusti svom bratu Druzu. Tacit piše da je to učinjeno iz zavisti prema Germanikovoj slavi.⁶¹

⁵⁸ Ibid., 76-95

⁵⁹ Ibid., 116-117

⁶⁰ Ibid., 50, 117

⁶¹ Ibid., 123-138

5.3. Germanija

Jedno od djela po kojima je Tacit poznat je svakako *Germanija* punog naziva *O podrijetlu, položaju, običajima i narodima Germana (De origine, situ, moribus ac populis Germanorum liber)*. Neki smatraju da je ovo djelo, kao i *Agrikola*, priprema za *Historije* za koje je već pripremao materijal, ali protiv toga govore različiti opisi Germanije u ta dva djela. S obzirom na ulogu naroda koji su živjeli preko granice carstva na povijest Rima ne treba čuditi što je napokon napisano djelo o njima te bi bilo pogrešno *Germaniju* gledati kao djelo koje je napisano isključivo da bi se kritiziralo rimsko društvo.⁶²

Nema nikakvog dokaza da je Tacit osobno bio u Germaniji, ali je u samom Rimu imao pristup ljudima koji su bili u Germaniji kao vojnici ili civilni službenici pa čak i samim Germanima koji su došli kao zarobljenici ili su pobjegli iz Germanije. Za bolje poznavanje sjeverne Europe u Tacitovo doba zaslužna je rimska ratna mornarica koja je donosila pouzdanije podatke od trgovaca koji su bili Grcima često nepouzdan izvor informacija o tim krajevima. Bolje podatke Grci su dobili tek za vrijeme Aleksandra Velikog, a Rimljani od Cezara koji u svom djelu *Commentarii de bello Gallico* piše na temelju vlastitog iskustva i onoga što su mu Gali i Germani sami kazali, ali koristi i ranije izvore.⁶³

Tacit je za svoj opis Germanije koristio djela Pomponija Mela, Plinija Starijeg i Strabona. Ono što Tacita čini posebnim je razrada gradiva i sposobnost da na jednostavan način prikaže kompleksnu podjelu germanskih plemena.⁶⁴

Tacit opis Germanije započinje opisom njenog položaja te navodi kako je negdje rijekama i planinama, a negdje *uzajamnim strahom* odvojena od drugih naroda. Već na samom početku je vidljivo tadašnje ograničeno poznavanje sjeverne Europe pa je Skandinavija bila smatrana otokom još dugo nakon Tacitovog doba, a Sjeverno more oceanom. Tacit navodi da je upravo rat razlog boljeg poznavanja sjevernih krajeva misleći pritom na ekspedicije u Augustovo doba pa sve do 84. n.e.⁶⁵

Germane krivo opisuje kao autohtono i homogeno stanovništvo te smatra da do miješanja s drugim narodima nije dolazilo zbog neprivlačnosti Germanije u koju nitko

⁶² TACIT, K., *Manja djela*, 110-111

⁶³ Ibid., 117-122

⁶⁴ Ibid., 125

⁶⁵ Ibid., 127-128

ne bi išao ako mu nije domovina. Tacit zatim navodi germanska božanstva koja pokazuju sličnost s grčkim u tome što je trojstvo i kod jednih i drugih u trećoj generaciji te Tacit piše da njegovi prethodnici navode više božjih potomaka po kojima su onda nazvana različita plemena. Također navodi kako neki misle da je Uliks posvjetio Germaniju, ali da čitatelj ne mora vjerovati, a on se neće baviti dokazivanjem te tvrdnje. Ljude opisuje kao borbene, zemlju kao neprivlačnu i siromašnu plemenitim metalima koje prema njemu Germani ionako ne cijene previše jer uglavnom razmjenjuju robu. Ipak oni koji su trgovali s Rimljanima poznaju novac i radije odabiru stariji i srebrom bogatiji novac.⁶⁶

Zatim opisuje način borbe, organizaciju Germana i status žena u njihovom drušvu. Njihove bogove naziva imenima rimskih bogova koji imaju slične karakteristike, pa tako germanskog Wodana naziva Merkur, Donara (Thora) Herkul, a Tiu-a Mart. Daje kratak opis njihovog načina gatanja koji ima sličnosti s onim rimskim, npr. pridaje se pažnja letu ptica. Isto tako navodi tko i kako donosi odluke, kakvi odnosi vladaju unutar društva, kako žive i kako se odijevaju Germani. Njegova pretpostavka da je teški posao u polju prepušten ženama i starcima ne može biti točna jer su ove skupine ljudi bile cijenjene.⁶⁷

Tako i hvali Germane da su gotovo jedini među barbarima koji odabiru samo jednu ženu, jedina je iznimka plemstvo koje može uzeti više žena, ali to pravo nisu svi koristili i kad jesu bilo je to iz čisto političkih razloga. Sklapanje brakova u Germana se dosta razlikuje od onoga u Rimljana, pa su tako kod Germana muž i žena bliski u godinama i kasnije se vjenčaju nego Rimljani, miraz donose oboje, a preljubištvo je rijetko i nema kazališta, gozbi i pisama koji bi, prema Tacitu, kvarili ljude. Ipak ne opisuje samo pozitivne strane germanskog života nego na više mjesta navodi kako nisu skloni radu te da će radije ratovati nego raditi, previše se opijaju i san *ponajviše produžuju do bijela dana*.⁶⁸

Tacit piše da su Germani skloni kockanju koje shvaćaju jako ozbiljno pa čak i u njemu izgube svoju slobodu. Kažnjavanje robova je bila rijetkost, ali ga je gospodar mogao u afektu ubiti bez da ga se kazne. Za ove informacije tvrdi da vrijede za sve Germane bez obzira na to kojem plemenu pripadaju.⁶⁹

66 Ibid., 128-134

67 Ibid., 134-152

68 Ibid., 148, 152-158

69 Ibid., 162-167

Kao germanska plemena navodi Treverce i Nervljane te na obali Rene Vangionce, Tribočane, Nemeti i Ubijce (vjerni Rimu). Kao najhrabrije imenuje Batavce koji stanuju na otoku rijeke Rene. Među germanskim plemenima ima i onih koji su rimski saveznici kao npr. pleme Matijačana. Posebno se zadržava na opisu Haćana koje smatra razboritijim i bolje organiziranim od drugih Germana. Kao posebno vješte konjanike navodi Tenktere kod kojih se konji nasljeđuju, ali ne po senioritetu nego po hrabrosti. Kao posebno mrski Rimljanima ističu se Brukteri koji su otjerani od strane svojih susjeda *bilo iz mržnje prema njihovoj obijesti, bilo zbog slatkoće plijena, bilo zbog stanovite naklonosti bogova prema nama*. Ovdje Tacit ne skriva svoje zadovoljstvo što su Brukteri poraženi, ali broj od preko 60 tisuća poginulih je svakako pretjeran.⁷⁰

Tacit krivo navodi da je Druz Germanik jedini koji je istražio Ocean (Sjeverno more), osim njega to su učinili Tiberije i Germanik. Za razliku od mrskih mu Bruktera, Haučane hvali, pa za njih kaže da su *narod među Germanima najplemenitiji i koji voli da se njegova veličina štiti pravednošću*. Cimbrima priznaje nekadašnju slavu i Germanima upornost i želju za slobodom pa piše *dvjesto i deset godina: tako se dugo pobjeđuje Germanija. Sred raspona tako duga vijeka mnogo je uzajamnih gubitaka. Ni Samničanin, ni Punjani, ni Hispanije, ili Galije, pa ni Parti nisu nas češće na sebe podsjetili*. Još i navodi koliko su puta Germani porazili Rimljane pa priznaje da je nad Germanima proslavljeno *više trijumfa negoli pobjeda*.⁷¹

Za Svebe, koje različiti pisci različito opisuju, kaže da zauzimaju veliki dio Germanije jer su podijeljeni u različite narode, a zajednička im je karakteristika ukoso začesljavanje kose. To je uređivanje kose trebalo imati ulogu zastrašivanja neprijatelja, a ne kao u Rimljana koji su svoju kosu uređivali da bi bili privlačniji. Ovakve su usporedbe običaja Rimljana i Germana česte, ali nipošto ne služe idealiziranju Germana. Već u sljedećem odjeljku je vidljiva zgroženost prema običajima Semnonaca u riječima *ubivši javno čovjeka, slave grozne prapočetke barbarskoga obreda*.⁷²

Ostale Germane nabraja bez detaljnijeg opisa njihovih običaja, a za more iza Svionaca tvrdi da *okružuje i zatvara zemaljski krug* što je bilo u skladu s tadašnjim krivim vjerovanjem da Zemlju okružuje ocean. Balte, koje Germani nazivaju Estijci i od kojih su potekli Prusi, Litvanci i Letonci, krivo smatra Svebima. Za njih kaže da su

70 Ibid., 168-175

71 Ibid., 176-183

72 Ibid., 183-185

vrijedniji od ostalih Germana i da skupljaju jantar za koji kaže, usprkos tome što su se njegovom trgovinom bavili i Etrušćani, da je *ležao među ostalim izmecima mora, dok mu naša raskoš nije dala ime*. Na samom kraju navodi narode Peucinjana, Veneta i Fena za koje priznaje da ne zna pripadaju li Sarmatima ili Germanima, a o Heluzjcima i Oksioncima za koje se priča da imaju životinjska tijela ne želi više pisati jer mu je očito da pouzdanih priča o njima nema.⁷³

⁷³ Ibid., 186-197

6. Tacitovi izvori i objektivnost

Tacitova je povijest kao i kod mnogih pisaca tog vremena *historia sui temporis*, ali se bavi i razdobljem malo prije svog vremena koristeći se izjavama ljudi čije pamćenje seže do Tiberijevog doba. Osim izjava svjedoka tog vremena zasigurno je koristio i njemu dostupne zapisnike senata i Klaudijeve i Tiberijeve memoare.⁷⁴ Za stvaranje svoje *Historije* koristi se Plinijem Starijim tako što je neke dijelove skratio, a neke u potpunosti izbacio.⁷⁵ Izvore koje još i sam navodi da je koristio za svoje *Anale* su: zapisi Agripine, Gaja Plinija Mlađega, Domicija Korbulona, Vipstana Mesalu, Kluvija Rufa, Fabija Rustika, Sizenu, ali i usmene izvore.⁷⁶

Iako je poznata Tacitova izjava da će pisati *sine ira et studio*, tj. bez srdžbe i pristranosti ipak se čitajući njegova djela vidi oštra osuda pojedinaca kao što su Tiberije u *Analima* ili skupina kao što je senat također u *Analima*. Tiberije je u svojim govorima djelovao umjereno što mu Tacit i priznaje, ali tvrdi da je ta umjerenost gluma te da je zapravo licemjerna osoba željna vlasti. Sklon je vjerovanju u nepromjenjivu ljudsku prirodu pa ako se netko okrenuo porocima to ne smatra novom pojavom već samo krajem pretvaranja. Prema senatu je jako kritičan, ali ipak u svojim kritikama ponekad ne želi imenovati senatore plemenita roda. Uspon omraženog Sejana vidi kao kaznu bogova iako inače nema velikih znakova religioznosti u njegovim djelima.⁷⁷

U svom prikazu Germana nastoji biti objektivan te je njegova *Germanija* dugo vremena bila krivo shvaćena kao idealiziranje primitivnog života Germana. Ponekada baš suprotno od popularnog mišljenja Tacit ipak nije pobjegao od predrasuda svoga vremena te na mjestima oštro osuđuje neke pojave u germanskom društvu kao što je opijanje, kockanje i lijenost. Ipak nekada dolazi do pjesničkog pretjerivanja i kontrasta između Germana i Rimljana.⁷⁸

Tacitov značaj u historiografiji leži više u njegovom stilu i jasnim, kronološkim prikazom događaja i ljudi nego kritičkoj obradi različitih izvora. Može mu se zamjeriti da ne pokušava iz više izvora doznati istinu (što ipak ne znači da mu ona nije bila bitna), nego je često prepovjerljiv prema jednom izvoru.⁷⁹ Ova je karakteristika krasila većinu

⁷⁴ BURROW, J., *Povijest povijesti*, 153

⁷⁵ TACIT, K., *Manja djela*, 296

⁷⁶ TACIT, K., *Anali*, 27

⁷⁷ BURROW, J., *Povijest povijesti*, 154-157

⁷⁸ TACIT, K., *Manja djela*, 111,116-117

⁷⁹ *Ibid.*, 291

historiografa i Grčke i Rima koji su se previše oslanjali na prijašnje pisce koji također pišu na temelju onoga što su pročitali od svojih prethodnika.⁸⁰

⁸⁰ BURROW, J., *Povijest povijesti*, 191

7. Tacitov stil

Već u *Agrikoli* Tacit počinje razvijati vlastiti stil koji će u *Analima* doživjeti svoj vrhunac. Obilježja njegovog stila su jezgrovitost i slikovitost, riječi pažljivo bira, a djela su pisana tako da su razumljiva samo već dobro informiranim čitateljima. Jezik mu je nekad tajanstven i stoga podložan različitim interpretacijama. Kao i mnogi grčki i rimski historičari prije njega i Tacit piše govore za protagoniste svojih djela. Ponekada je sklon pesimizmu pa i nostalgiji, a često u svom djelu suprotstavlja dva pojma *libertas* i *dominatio*. Centralni motiv kod Tacita su rimske vrline, posebice za vrijeme dekadentnih ili omraženih vladara pa tako u svom tistu *Agrikoli* vidi primjer vrline usprkos vremenu u kojem živi.⁸¹

Tacitova vrijednost se očituje i u njegovoj smislenoj razradi teme koju obrađuje. Ovo se vidi u *Analima* i mogućoj podjeli na heksade, ali i prije toga u *Germaniji* gdje razlikuje *opće* koje stavlja u prva poglavlja i odnosi se na običaje zajedničke svim Germanima i *pojedinačno*, tj. opisi pojedinih plemena koja se nalaze u drugoj polovici djela. U prvom su dijelu odjeljci tematski podijeljeni, ali isto tako i spojeni jer završna misao prvoga čini uvod u drugi tako da radnja “teče”, a zamršenu podjelu plemena prikazuje u drugom dijelu na jednostavan i smislen način.⁸²

U *Razgovorima* je podjela logična kao i kod *Germanije*. U prvom su dijeli prikazani govori Apera i Materna, u drugom Apera i Mesale, u trećem dijelu Mesala uspoređuje staro i novo govorništvo, a u četvrtom Matern dolazi do zaključka kako je govorništvo ovisno o aktualnoj političkoj situaciji u državi.⁸³ Ovo se djelo stilski razlikuje od Tacitovi historijskih djela i više podsijeća na Cicerona nego Tacita.⁸⁴

Prema Tronskom su Tacitova manja djela napisana trima različitim stilovima, *Razgovori* su kao što je već navedeno, napisani u ciceronovom stilu, *Agrikola* u salustijevom, a *Germanija* u novom stilu *s antitezama, brušenim sentencijama i pjesničkom obojenošću govora*. Tronski također vidi njegova povijesna djela kao ispunjena pesimizmom zbog nemogućnosti spajanja principata i slobode. Događaje kao

⁸¹ TACIT, K., *Manja djela*, 24-27

⁸² Ibid., 125

⁸³ Ibid., 209-210

⁸⁴ Ibid., 216-217

i analisti iznosi kronološki, ali na takav način da je djelo na kraju jedna zaokružena cjelina, a ne samo nepovezano nabranje događaja po godinama.⁸⁵

U ovom djelu *Historije* Tacit još nije dosegao svoj vrhunac u književnom stvaralaštvu kao što je to slučaj u *Analima* tako da se u stilskom pogledu *Historijama* mogu zamjeriti nekada prekomplicirane i zamršene rečenice. Uzori su mu očito bili Salustije i Vergilije, ali se ne može reći da njegov poetski stil nije originalan. U svom djelu nastoji prozreti tuđe motive, veliki je moralist i često je usredotočen na pojedince. Tacit izmjenom brzog i smirenog tempa te slikovitošću i izostavljanjem glagola i veznika izbjegava jednoličnost teksta.⁸⁶

⁸⁵ TRONSKI, I.M., *Povijest antičke književnosti*, 551-553

⁸⁶ TACIT, K., *Manja djela*, 289-291

8. Zaključak

Kornelije Tacit je zasigurno jedan od najznačajnijih pisaca povijesti u Antici. O njemu kao osobi, osim službi koje je obnašao, je malo toga poznato, ali iza njega su ostala vrijedna djela iz kojih se mogu iščitati njegova razmišljanja o dobu u kojem je živio i tadašnjem društvu.

Tacitov se stil pisanja počinje razvijati u njegovom prvom djelu *Agrikola*, a obilježava ga slikovitost i smisljena podjela, ali i povezanost poglavlja unutar djela. Radnja u njegovim djelima teče prirodno i bez prepreka i zadržava pozornost čitatelja pa ne bi bilo pretjerano reći da su njegova djela pri samom vrhu srebrnog doba rimske književnosti. A njegovi različiti stilovi pisanja, posebice u *Razgovorima*, samo dodatno potvrđuju njegov literarni genij.

Njegov je jezik ponekada podložan različitim interpretacijama što za povijesno djelo nije poželjna karakteristika. Njegov se pesimizam uvlači u njegovo djelo te njegova sklonost moraliziranju odvraća pozornost od činjenica. Iako kaže da će pisati bez srdžbe i naklonosti, vidljivo je da to ipak nije dosljedno provodio u svim svojim djelima te da je nekim povijesnim ličnostima naklonjeniji nego drugima. Jako mu je bitno prikazati primjere vrlina pa nekada može doći do pjesničkog pretjerivanja da bi ukazao na suprotnosti između povijesnih ličnosti. Ne posjeduje dovoljnu razinu kritičnosti prema izvorima koja je vidljiva kod njegovog grčkog prethodnika Tukidida. Također se koristi i izmišljenim govorima bitnih pojedica što je bila praksa još kod Grka.

Ipak se ne može reći da su njegova djela niz subjektivnih iskaza, Tacit je itekako spreman priznati vrline drugih naroda (što je vidljivo u *Germaniji*) i kritizirati mane naroda kojemu sam pripada. Netočnosti koje se mogu naći u njegovom opisu Germanije uglavnom su rezultat općeg nepoznavanja sjevera Europe tog doba, a ne neki Tacitov osobni propust. Informacije razvrstava na smislen i jasan način što je itekako bitno pri pisanju povijesti. Njegova su djela bez obzira na neke mane vrijedan izvor. Moglo bi se reći da su njegovi motivi za pisanje nekih djela bili iskreniji nego što su mu neki priznavali, a njegova izjava da piše *sine ira et studio* malo neiskrenija.

9. Sažetak

Kornelije Tacit je rođen oko 55. godine n.e., ali gdje točno ne može se pouzdano tvrditi. Kao moguća rodna mjesta se navode Galija iz koje dolazi i njegov tast Agrikola i prekopadski kraj odakle potječu njegovi prijatelji. Oženio je kćer Julije Agrikole 78., ali nikakvo potomstvo ne spominje u biografiji svoga tasta, ipak ga kasniji car Tacit navodi kao svog pretka. Njegovov politički uspon započinje za vrijeme cara Vespazijana i ne zaustavlja se čak ni za vrijeme Domicijana za čijeg doba je smatrao da mu je bolje ne biti književno aktivan. Obnašao je pretorsku i kvindecimvirsku svećeničku službu, a od 89. do 93. je bio propretorski legat provincije Belgike. Nakon smrti Verginija Rufa je izabran kao *consul suffectus*, a za vrijeme vladavine cara Trajana je bio prokonzul u Aziji. Umro je u periodu između 117. i 120.

Tacit se brzo istaknuo kao govornik te se postepeno razvija u historičara koji će svoj vrhunac doživjeti sa svojim finalnim djelom *Anali*. Nekoliko godina nakon smrti svog tasta kojeg je jako cijenio piše njegovu biografiju pod imenom *De vita et moribus Iulii Agricola*. Ova biografija ima i neke odlike *laudatio funebris* i sadržava etnografske elemente. Njegov *Razgovor o govornicima* stilski se razlikuje od njegovih historijskih djela što otežava njegovu preciznu dataciju, ali i kod nekih izaziva sumnju u njegovo autorstvo jer na tom djelu nije eksplicitno navedeno Tacitovo ime. Svoje poznato djelo *Germanija* je napisao nakon *Agrikole*. Nema dokaza da je sam bio u Germaniji, ali je imao pristup ljudima koji su iz nje došli. Često se krivo za ovo djelo vjerovalo kako mu je cilj ukazati na mane rimskog društva i veličati primitivan život Germana. Tacit svakako priznaje barbarime neke vrline, ali je itekako kritičan prema nekim njihovim običajima i navikama. Njegovo najveće djelo su *Anali* napisani između 115. i 117. koji počinju s razdobljem Tiberijeve vladavine, dakle, prije Tacitovog vremena. To djelo od 16 knjiga, koje označava vrhunac Tacitovog stvaralaštva, nije u cjelosti očuvano.

Tacit kao i većina antičkih pisaca piše povijest vlastitog vremena, ali piše i o prijašnjem razdoblju. Poznata je njegova izjava da će pisati *sine ira et studio* no to nije uvijek provodio u djelo. Njegov je stil slikovit i jezgrovit, a sam posjeduje sposobnost da kompleksne teme obradi na jednostavan i jasan način.

10. Literatura

Albrecht, Michael von, *A History of Roman Literature, From Livius Andronicus to Boethius with special regard to its influence on word literature*, E.J.BRILL, Leiden, New York, Köln, 1997.

Burrow, John, *Povijest povijesti: epovi kronike, romanse i ispitivanja od Herodota i Tukidida do dvadesetog stoljeća*, Algoritam, Zagreb, 2010.

Gross, Mirjana, *Historijska znanost: razvoj, oblik, smjerovi*, SNL, Zagreb, 1980.

Gross, Mirjana, *Suvremena Historiografija: korijeni, postignuća, traganja*, Novi liber, Zagreb, 2001.

Tacit, Kornelije, *Anali*, Matica Hrvatska, Zagreb, 2006.

Tacit, Kornelije, *Manja djela, Historije*, Matica Hrvatska, Zagreb, 2007.

Tronski, I.M., *Povijest antičke književnosti*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1951.

Povijest, sv.4. - Rimsko Carstvo, gl.ur. hrv.izd. I. Goldstein, Europapress holding, Zagreb, 2007.

Velika ilustrirana povijest, sv.7. - 160.pr.n.e. - 300, Du Ry van Beest Holle, Gerard, Otokar Keršovani, Rijeka, 1976.